

Els usos lingüístics: tres consideracions sobre la delimitació conceptual, la consolidació i la modificabilitat

Language uses: three considerations on conceptual delimitation, consolidation and modifiability

Isidor MARÍ

Càtedra de Multilingüisme Linguamón - Universitat Oberta de Catalunya

Data de recepció: 10 de gener de 2012

Data d'acceptació: 18 de febrer de 2012

RESUM

L'article reprèn algunes qüestions de fons que sempre han estat presents en el debat sociolingüístic i polític sobre l'evolució dels usos lingüístics en la societat catalana, alhora que planteja tres consideracions que tenen una intenció clarificadora:

En primer lloc, s'avança en la delimitació més clara de dos camps diferents dels usos: els *institucionalitzats* (o institucionals) i els *individualitzats* (o individuals). Per afinar en la distinció conceptual entre aquests dos grans tipus d'usos i en la precisió i la transparència de la terminologia amb què els dissenyem, es proposa l'ús dels termes *usos professionals*, d'una banda, i *usos particulars*, de l'altra.

En segon lloc, s'insisteix en la necessitat d'identificar i distingir el grau de consolidació dels hàbits de comportament lingüístic, en els seus diferents estadis.

Finalment, es recorda que en la nostra història sociolingüística i en el debat sobre la política lingüística hi ha hagut una certa oscil·lació —un efecte pèndol— en la importància atribuïda a l'un o l'altre dels dos grans tipus d'usos lingüístics a què ens hem referit.

L'article planteja la necessitat de ponderar adequadament la interdependència i la complementarietat entre els usos que s'anomenen, com hem vist, *professionals* i *particulars*, i s'insisteix que cal reconèixer la importància de tots dos usos, i no subratllar la importància d'uns en detriment de la dels altres.

PARAULES CLAU: usos lingüístics professionals, usos lingüístics particulars, hàbits de comportament lingüístic, política lingüística catalana.

ABSTRACT

This paper returns to some fundamental issues that have always formed part of the sociolinguistic and political debate on the evolution of language uses in Catalan society, making three considerations that seek to clarify these points.

Firstly, it provides a clearer outline of two different fields of use, namely *institutionalised* (or institutional) uses and *individualised* (or individual) uses. In order to define more closely the

conceptual distinction between these two basic types of use and to lend greater precision and transparency to the terms by which they are designated, it is proposed that *professional uses* and *private uses*, respectively, should be employed. Secondly, insistence is placed on the need to identify and distinguish the degree of consolidation of language behaviour habits in their various stages. Thirdly, it is recalled that in Catalan sociolinguistic history and in the debate on language policy there has been a certain fluctuation —a pendulum effect— with respect to the importance attributed to one or the other of these two basic types of language use.

The paper poses the need to weigh appropriately the interdependence and complementarity of *professional* and *private* uses, insisting that the importance of both types should be acknowledged without emphasising either to the detriment of the other.

KEY WORDS: professional language uses, private language uses, language behaviour habits, Catalan language policy.

1. INTRODUCCIÓ

El propòsit de la meua intervenció en aquest debat no és fer un estat de la qüestió de caràcter general, sinó simplement recollir algunes qüestions de fons que sempre han estat presents en el debat sociolingüístic sobre l'evolució dels usos lingüístics en la societat catalana, que ja s'havien tractat en la jornada de l'any 2001 i que aplega el volum 17 de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (2003), i plantejar tres consideracions que tenen una intenció clarificadora:

En primer lloc, val la pena que avancem en la delimitació clara de dos camps diferents dels usos: els *institucionalitzats* (o institucionals) i els *individualitzats* (o individuals). En el contínuum dels usos lingüístics que apuntava Albert Bastardas (2003), podem mirar d'afinar en la distinció conceptual entre aquests dos grans tipus d'usos i en la precisió i la transparència de la terminologia amb què els designem.

En segon lloc, reprement les reflexions de Miquel Strubell (2003) sobre els aspectes psicosocials dels usos lingüístics, insistiré en la necessitat d'identificar i distingir el grau de consolidació dels hàbits de comportament lingüístic, en els seus diferents estadis. No és el mateix un comportament inicial que un hàbit consolidat de comportament lingüístic. Les possibilitats de modificar els usos depenen molt d'aquest grau de consolidació.

Finalment, sabem que en la nostra història sociolingüística i en el debat sobre la política lingüística hi ha hagut una certa oscil·lació —un efecte pèndol— en la importància atribuïda a l'un o l'altre dels dos grans tipus d'usos lingüístics a què ens hem referit. Les dues primeres legislatures de la política lingüística a Catalunya (1980-1988) van posar èmfasi en la conversa bilingüe —l'anomenat *bilingüisme passiu*. Després es va desplaçar la prioritat cap a la importància dels usos institucionalitzats, amb el Pla General de Normalització Lingüística. Les jornades de 2001, precedent d'aquestes, van recuperar l'interès central dels usos individualitzats o interpersonals... Val la pena que ponderem adequadament la interdependència i la complementarietat entre els usos que, com veurem, proposo d'anomenar *professionals* i *particulars*. Cal

reconèixer la importància de tots dos, i no subratllar la importància d'uns en detriment de la dels altres.

2. USOS PROFESSIONALS I USOS PARTICULARS

Albert Bastardas (2003) ens recordava la coneguda distinció de Jean-Claude Corbeil (1980) entre usos institucionals o institucionalitzats i usos individuals o individualitzats. Els usos institucionals eren descrits com actes comunicatius emesos pels organismes «formals» de la societat i pels seus representants personalitzats: administració, jutges, locutors de ràdio o televisió, diaris, llibres, retolació, etiquetatge, mestres, etc. Els individuals es caracteritzaven, en contraposició, com a comportaments lingüístics dels individus com a particulars: amb familiars, amics, veïns, coneguts, etc. Subratllo aquesta qualificació, especialment aclaridora: comportament lingüístic dels individus *com a particulars*.

Encertadament, Bastardas descrivia la diversitat dels usos lingüístics com un contínuum. No hi ha una distinció nítida entre aquests dos blocs d'usos. Hi ha rols «institucionalitzats» molt pròxims a un tracte «individualitzat» i informal: persones que atenen en petits establiments, locutors locals sense ànim de formalitat, funcionaris molt empàtics, etc. Com diu Bastardas, en aquestes situacions la distinció entre usos institucionalitzats i individualitzats tendeix a esvaïr-se.

Val la pena recordar, també, les relacions que apuntava Bastardas entre aquesta dualitat dels usos lingüístics institucionals o individuals i altres distincions similars pròpies de les ciències socials: estatus/solidaritat; distància/proximitat; estàndard / vernacle o col·loquial; escriptura/oralitat; discurs planificat / espontani... Aquestes polaritats no són coincidents amb les dels usos lingüístics, però hi podem observar una certa correlació entre els primers elements i els segons, respectivament.

El mapa dels usos lingüístics que presentava Bastardas era força clar i complet, però quina és la distinció clau entre els usos institucional(itzat)s i els individual(itzat)s? Bastardas ho indicava, també, quan ens deïa que ens representem el (propi) comportament lingüístic d'una manera dual. Ens representem alternativament, diu Bastardas:

— Com a executors d'un paper social determinat que implica uns usos susceptibles de ser regulats.

— Com a persones que podem seguir comportaments guiats per hàbits d'espontaneïtat en les relacions amb els altres.

En efecte, aquesta és la distinció bàsica. Però considero que la terminologia adoptada no facilita la transparència interpretativa de la distinció. Per això postulo una terminologia diferent: usos professionals *vs.* usos particulars. Els usos professionals donen a entendre no sols els usos que tenen lloc en un marc organitzatiu institucional, sinó també els que trobem en contextos de relació individual propis de la feina. I adoptar el terme d'*usos particulars* ens permet distingir aquestes relacions individua-

litzades amb professionals de les que mantenim sense que cap dels interlocutors estigui treballant —i això fins i tot en un context organitzatiu, com succeeix en les converses particulars entre companys de treball, que no formen part de la feina de cap dels interlocutors.

La taula 1 reflecteix els trets distintius principals entre aquests dos grans blocs d'usos lingüístics. En els usos professionals exercim una funció predefinida, encara que no ens trobem en un context clarament institucional. S'hi inclouen, fins i tot, funcions no remunerades, com les que corresponen als membres d'entitats associatives. En els usos particulars, en canvi, actuem d'acord amb criteris de comportament purament personals, encara que ens trobem en un context institucional. No representem ningú més que nosaltres mateixos.

Això fa que en els usos professionals la nostra identitat individual estigui (almenys relativament) desactivada, perquè ens expressem en nom d'una organització o un col·lectiu, mentre que en els usos particulars la nostra identitat personal és plenament activa.

Finalment, en els usos professionals els enunciats que s'intercanvien en la comunicació formen part de l'activitat professional (o de l'entitat o col·lectiu que representem), mentre que en els usos particulars són enunciats estrictament personals.

TAULA 1
Trets distintius principals entre usos professionals i particulars

<i>Usos professionals</i>	<i>Usos particulars</i>
Exercim una funció predefinida, encara que sigui fora d'un context «institucional»	Actuem segons els nostres propis criteris de comportament, fins i tot en un marc «institucional»
Ens expressem com a membres d'una organització o d'un col·lectiu (la nostra identitat personal està relativament «desactivada»)	Ens expressem a títol estrictament individual (la nostra identitat personal és plenament activa)
L'enunciat és part de l'activitat professional	L'enunciat és tan sols un intercanvi entre persones

Considero que aquestes denominacions ens permeten diferenciar més clarament molts dels usos lingüístics que es troben a la frontera entre els dos grans blocs del continuïum, i que són més entenedores de cara als usuaris que han d'assumir uns determinats comportaments en el cas dels usos professionals i no tenen per què fer-ho en els usos particulars.

Certament, hi ha casos intermedis en què es combinen els usos professionals i els particulars. En la interacció entre professionals i particulars, el professional s'ajusta a un comportament predefinit i el particular, no, però hi ha interaccions professional-particular fortament personalitzades, en què es poden entremesclar passatges de conversa particular amb els intercanvis específicament professionals o propis de la feina d'un dels interlocutors.

També hi ha ocasions en què els professionals s'expressen a títol particular i no estan exercint la seva feina o activitat específica, com seria el cas d'un metge, un agricultor o una arquitecta entrevistats en un mitjà de comunicació.

I, sobretot, hi ha casos en què el mateix exercici de la professió consisteix precisament a fer un ús fortament particular, personal i creatiu de la llengua, com correspon als escriptors, als còmics o als cantants.

Tot i això, crec que la clarificació dels límits en el contínuum és més precisa si adoptem aquest marc conceptual i terminològic dels usos professionals i particulars.

3. EL GRAU DE CONSOLIDACIÓ DELS COMPORTEMENTS (LINGÜÍSTICS)

Vegem, ara, en quina mesura podem avançar en la consideració dels aspectes psicosocials dels usos lingüístics, reprenent les reflexions de Miquel Strubell en la jornada de 2001.

Recordem, en primer lloc, que els comportaments —també els lingüístics— es perfilen i modelen al llarg del procés de socialització, amb la interiorització personal d'un conjunt de valors, creences, actituds, rols, etc. Com veurem tot seguit, els estudis del comportament indiquen que les actituds —o predisposicions de comportament— i les normes socials —o pautes interioritzades a partir de l'entorn— intervenen més en l'orientació dels comportaments no consolidats. En canvi, un comportament repetit es va consolidant i esdevé un hàbit, de manera que disminueix la possibilitat de remodelar-lo. La conclusió és òbvia: en la perspectiva de modificar algun comportament, la primera qüestió que cal aclarir és si es tracta d'un hàbit o encara no s'ha consolidat.

Un treball recent sobre els comportaments repetits (Neal *et al.*, 2006: 198) recull observacions que valoren entorn d'un 45 % la proporció dels comportaments quotidians que tendeixen a ser repetitius i en la mateixa ubicació, una proporció realment elevada i que, sens dubte, afecta els comportaments lingüístics. Per tant, la utilitat de les intencions com a predictors del comportament disminueix a mesura que creix la força dels hàbits.

Això explica que les intervencions o campanyes orientades a modificar les intencions de comportament per raons d'interès públic —en temes de salut, d'alimentació o de transport, per exemple— tinguin una eficàcia molt relativa: les campanyes de persuasió poden modificar les intencions de comportament, però això no assegura el canvi efectiu dels hàbits de comportament arrelats (Neal *et al.*, 2006: 200).

Els hàbits solen ser comportaments vinculats a un determinat context, en el qual tendeixen a produir-se sense gaire control conscient —amb poca influència, per tant, dels canvis d'intenció. És més aviat un canvi del context d'actuació el que facilita la modificació dels hàbits de comportament, perquè els fa més receptius a un control conscient. Els moments naturals en què es produeix un canvi de context serien, segons això, els períodes més propicis a la modificació dels hàbits (Neal *et al.*, 2006: 201).

Un altre treball recent (Verplanken i Wood, 2006) analitza com es formen i com canvien els hàbits de comportament, i quin efecte hi poden tenir les intervencions persuasives. Aquest article reitera que les campanyes públiques generals d'informació i persuasió tenen uns efectes limitats sobre el canvi real dels comportaments, perquè no hi ha una connexió directa entre el canvi d'opinió i el canvi de comportament —els hàbits, com dèiem, estan fortament associats amb el context del comportament. Per això, les accions persuasives tenen efectivitat sobretot quan canvia de manera natural el context de comportament —per exemple, amb un canvi del lloc de residència o un canvi d'ocupació. Un canvi de residència afavoreix l'adopció de nous hàbits de mobilitat, per exemple, i pot facilitar la utilització del transport públic. L'accés a un nou lloc de treball, de manera semblant, comporta una segona socialització, amb la interiorització d'una sèrie nova de maneres de fer.¹

D'altra banda, hi ha etapes en què els hàbits es formen gradualment i de manera natural, durant les quals és més fàcil promoure els comportaments adequats.² Quan un comportament és nou, no provat, no après, el component intencional és el responsable únic o principal del comportament. Les explicacions, les argumentacions, el component cognitiu del comportament, hi tenen un pes important.

En canvi, en el procés d'adquisició d'un hàbit, els factors cognitius i motivacionals cedeixen gradualment el control de l'acció als elements externs del context, de manera que les seqüències d'acció es desencadenen sobretot a partir de les circumstàncies apropiades de l'entorn, i el control racional esdevé escàs.

Això constitueix un avantatge —una economia del control conscient del comportament humà—, ja que seria impossible que totes les accions fossin objecte d'un control conscient i directe. L'automatització d'alguns comportaments —com ara teclejar un ordinador o un piano— resulta una condició indispensable de l'eficàcia i de la mateixa viabilitat d'algunes activitats humanes.

La reducció de la consciència en el comportament permet guanyar eficiència, però redueix la influència de la intencionalitat i del control, de manera que els hàbits es fan menys accessibles a la modificació conscient.

En conclusió, si es vol intervenir en la formació o la modificació dels comportaments, a part de les consideracions sobre la legitimitat democràtica de les maneres d'orientar els comportaments, cal partir de la valoració del grau de consolidació del comportament: és un hàbit o encara no ho és? Els hàbits en formació poden ser

1. Fins i tot, s'ha observat que amb les convocatòries de llocs de treball es produeixen casos de socialització anticipada —adopció d'unes capacitats i predisposicions de comportament prèvies a la incorporació al futur lloc de treball. Tots els aspirants ajusten el seu comportament a les característiques (també lingüístiques) del possible lloc de treball, i no tan sols la persona que finalment hi accedeix. Un idioma que figura (encara que només sigui com a mèrit) en la convocatòria atreu l'adequació de tots els candidats, mentre que el compromís d'aprenentatge *a posteriori*, encara que sigui com a requisit, només afectarà la persona que hagi accedit a la plaça.

2. Això no exclou que hi pugui haver canvis arrelats de comportament que siguin conseqüència d'una experiència singular excepcional i emotivament impactant o fins i tot traumàtica (és a dir, no graduals ni naturals).

receptius a intervencions persuasives, però els hàbits consolidats només se solen transformar quan es produeix un canvi natural de context (inherent a l'evolució que fa la vida de cadascú, com un canvi de lloc o un canvi de feina), que comporta una socialització secundària (un nou aprenentatge de valors, normes i comportaments).³

Verplanken i Wood ho resumeixen en una taula (taula 2), de la qual es desprèn la conveniència d'optar per intervencions selectives —més que no pas universals— per a la modificació dels comportaments.

Com es pot veure, la taula distingeix en la columna de l'esquerra entre comportaments no habituals, o que responen a un hàbit encara feble, i comportaments fortament habituals.

En cadascun d'aquests casos, els autors distingeixen entre intervencions *downstream* (a favor del corrent de comportament) o *upstream* (contra corrent del comportament).

Quan els comportaments no tenen un caràcter fortament habitual, les intervencions a favor del corrent, dins del procés de socialització, poden tenir una eficàcia considerable: educar o informar entorn dels comportaments que permeten augmentar la pròpia eficàcia, modificar les creences o intencions de comportament socialment desaconsellables, motivar la capacitat de control conscient del comportament, etc.

Fins i tot, en aquest tipus de comportaments, les intervencions contra corrent dels comportaments inicialment adquirits poden tenir una eficàcia significativa, si les accions educatives s'acompanyen d'incentius, regulacions, adequacions de l'entorn, incorporació de tecnologies adequades, etc.

TAULA 2
Intervencions efectives de modificació dels hàbits segons que siguin febles o forts
(Verplanken i Wood, 2006)

Comportament	Intervencions a favor del comportament (downstream)	Intervencions contra corrent del comportament (upstream)
Hàbit feble o no habitual	Informar/educar per a: • augmentar la pròpia eficàcia • canviar creences o intencions • motivar l'autocontrol • formar intencions d'actuació	Educació • incentius econòmics • legislació i regulació • disseny de l'entorn • desenvolupament de tecnologies • aproximacions normatives
Fortament habitual	Canvi de context + intervenció <i>downstream</i>	Incentius econòmics • legislació i regulació • disseny de l'entorn • desenvolupament de tecnologies • aproximacions normatives

3. Si els canvis de context són conseqüència d'una intervenció externa i forçada —no naturals, doncs, en el sentit que esmentàvem abans—, la modificació dels comportaments pot resultar més difícil.

En el cas dels comportaments fortament habituals, tal com hem comentat, les intervencions seran més efectives en la mesura que es puguin combinar amb un canvi de context (els autors les anomenen *downstream plus*). Les intervencions en sentit contrari al comportament (*upstream*) només tindran efectivitat en la mesura que puguin combinar incentius econòmics amb les altres mesures que poden modificar l'entorn de manera significativa.

Voldria acabar aquesta segona part de les consideracions fent referència a un estudi recent que il·lustra la dinàmica dels canvis de comportament lingüístic. Em refereixo a l'estudi de Pujolar *et al.* (2010), que ens mostra els moments i els àmbits en què tenen lloc el que els autors anomenen *mudes lingüístiques* de la joventut a Catalunya, que són un concepte diferent, però coincident, en part, amb els canvis de comportament lingüístic que nosaltres analitzem avui.

Hi ha un primer moment de muda lingüística en el pas de l'entorn familiar a l'escolar (l'educació). Més endavant, el pas a l'ensenyament secundari comporta una readaptació dels comportaments lingüístics a un nou context. L'accés a la universitat seria un altre dels canvis de context en què es produeixen canvis de comportament lingüístic. La incorporació al mercat de treball constitueix una altra etapa decisiva per als comportaments lingüístics —i d'efectes molt amplis sobre el conjunt de la població. I en moltes ocasions, la formació d'una família implica, també, una reorganització important dels usos lingüístics previs.

Suggerixo que una reflexió sobre aquests moments de muda lingüística des de la perspectiva de l'evolució i la reorganització dels usos i hàbits lingüístics ens oferiria un ventall d'ocasions selectives d'intervenció.

4. LA INTERDEPENDÈNCIA ENTRE ELS USOS PROFESSIONALS I ELS PARTICULARS

Finalment, tal com havíem apuntat al començament, voldria argumentar a favor de la consideració conjunta dels dos grans tipus d'usos lingüístics, que evolucionen de manera interdependent i complementària. La importància que atribuïm a qualsevol dels dos tipus d'ús no hauria d'anar mai en detriment o en desatenció de l'altre.

Crec que al llarg dels darrers decennis hem estat massa impacients respecte a l'eficàcia esperada de les intervencions en un dels dos camps. L'evolució dels usos socialment establerts és lenta, i no ha estat positiu —en la meva opinió— que abandonéssim la intervenció en un dels dos camps per consideracions precipitades d'ineficàcia, sobretot perquè l'envergadura de les intervencions, tant en un camp com en l'altre, sempre ha estat reduïda.

Al cap d'uns anys de promoure el «bilingüisme passiu» (la conversa bilingüe mantenint el català sempre que la comunicació fos viable), s'estengué la impressió que aquesta política era ineficaç. Però l'esforç que es va fer des de la Campanya de la Norma per tal de crear models de referència per al comportament lingüístic va tenir una eficàcia proporcional als mitjans i recursos mobilitzats. Els qui podíem contrastar l'evolució dels comportaments lingüístics a Catalunya (on incidia la campanya) amb

els d'altres territoris (les Balears o el País Valencià) en què no hi havia una intervenció semblant, coneixíem clarament l'eficàcia dels referents de comportament que presentava, per exemple, la televisió catalana.

Aquesta impressió d'ineficàcia va comportar que l'èmfasi es posés —especialment en el Pla General de Normalització Lingüística— en la reorganització dels usos professionals (aleshores anomenats *institucionals*) en la perspectiva que produirien un efecte d'atracció sobre els usos particulars —que van passar, clarament, a un lloc d'atenció molt secundari.

Al cap d'uns anys, de nou, s'estengué la impressió que aquest efecte d'arrossegament no es produïa de manera perceptible. Potser hauria calgut valorar en quina mesura s'havia aconseguit reorganitzar els usos professionals, i, per tant, en quina mesura es podia esperar que influïssin sobre els altres. Els estudis més recents (Pujolar *et al.*, 2010) mostren clarament l'efecte de l'entorn de treball sobre l'activació de les competències lingüístiques adquirides —no en va, la feina és un dels àmbits en què més es manifesten les «mudes lingüístiques» a què ens hem referit abans.

El cas és que la jornada de 2001, precedent d'aquesta, es va fer dins d'un context en què es volia recuperar la importància dels usos particulars en la vitalitat de la llengua i la necessitat d'intervencions públiques a gran escala orientades a la seva transformació. És l'oscil·lació o l'efecte pèndol a què em referia a l'inici d'aquesta ponència.

Avui hem de ser conscients que les intervencions sobre els usos professionals han estat limitades. La disponibilitat lingüística s'ha desplegat relativament en el sector públic, però encara no en el privat. I fins i tot en les organitzacions del sector públic no es pot considerar que l'adopció formal de mesures regulatives dels usos lingüístics —com els decrets o reglaments d'ús— hagi anat acompanyada d'una modelització concreta dels comportaments. Les persones que s'incorporen a les unitats de treball dels organismes públics reben alguna informació concreta sobre els criteris de funcionament lingüístic? Saben què comporta a la pràctica la disponibilitat lingüística?

Hem de reconèixer que hem desconfiat massa aviat de l'eficàcia de la intervenció sobre els usos professionals quan es tracta, evidentment, del camp en què la intervenció és més legítima i viable, per més que l'efectivitat no sigui immediata ni automàtica.

La intervenció sobre els usos particulars mereix una atenció equivalent, però ha de ser necessàriament respectuosa amb la llibertat individual i, d'acord amb les consideracions psicosocials que acabem de fer, sembla que ha de ser també diversificada selectivament. Les campanyes públiques generals —en aquest àmbit o en un altre— poden crear un efecte d'imatge, que doni a entendre que hi ha polítiques actives en el sector considerat, però només tindran efectivitat si aquestes polítiques actives realment existeixen. En cas contrari, poden ser més aviat una aparença d'actuació.

Confio que aquestes tres consideracions permetin abordar els debats d'aquesta jornada —i els subsegüents— a partir d'unes posicions més clarificades.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BASTARDAS, Albert (2003). «Comunicacions institucionalitzades i comunicacions individualitzades: la complexitat de l'ús social de les llengües». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 315-322.
- CORBELL, Jean Claude (1980). *L'aménagement linguistique du Québec*. Mont-real: Guérin.
- NEAL, David T.; WOOD, Wendy; QUINN, Jeffrey M. (2006). «Habits - A Repeat Performance». *Current Directions in Psychological Science*, vol. 15, núm. 4, p. 198-202.
- PUJOLAR I COS, Joan; GONZÁLEZ I BALLETBÒ, Isaac; FONT I TANYÀ, Anna; MARTÍNEZ I SANMARTÍ, Roger (2010). *Llengua i joves: Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- STRUBELL, Miquel (2003). «Possibles aportacions de la psicologia aplicada per al canvi de les normes i els hàbits de tria lingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 235-261.
- VERPLANKEN, Bas; WOOD, Wendy (2006). «Interventions to break and create consumer habits». *Journal of Public Policy and Marketing*, vol. 25 (1), p. 90-103.